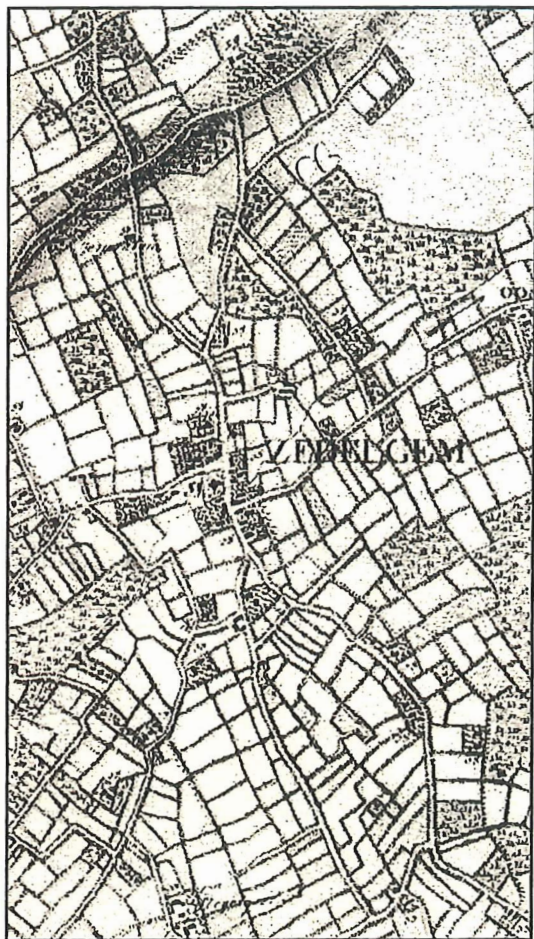

ZILLEGHEM

DRIEMAANDELIJKS
TIJDSCHRIFT
23^E JAARGANG

NR 1
JANUARI
FEBRUARI
MAART
2002

Verantw. Uitg.: B. Denys
Klaprozenlaan 13
8210 Zedelgem

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING
VOOR HEEMKUNDE EN GESCHIEDENIS
“PASTOOR RONSE”

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

INHOUD

Géry Cappon	Epidemieën in de veestapel in 1745-1745 en in 1770-1773 in het district Dudzele: Een sociaal-economisch drama	3
Robert De Laere	Priorij O.-L.-Vrouw van Bethanië in Loppem	16
Valentin Degrande	Inventarisatieproject Straat- en veldkapellen van Groot Zedelgem	28
Valentin Degrande	Zedelgemse kapellen	40

MAART 2002 – 23ste Jaargang Nr 1

REDACTIE EN BEHEER

Bertrand Denys
Patrick Arnou
Johan Braet
Géry Cappon
Victor Deceuninck
Filip Demeyer
Jef Depuydt
André Ramon

Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Patrijzenhoek 9, 8210 Zedelem
Xaverianenstraat 3, 8200 St.-Michiels
Aartrijksestraat 18, 8211 Aartrijke
Eernegemsestraat 6, 8211 Aartrijke
Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke

Lidmaatschap: € 7,50

Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Secretariaat:

A. Ramon, Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke
Tel.: 050 / 20 94 95 – Fax: 050 / 20.94.95

Abonnementen:

P. Arnou, B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Tel.: 050 / 20 98 58 – Fax: 050 / 20 95 01

Studies verschenen in "Zilleghem"
of uittreksels daarvan, mogen niet
gebruikt noch aangehaald worden
zonder te verwijzen naar dit
tijdschrift en de auteur.

Ieder auteur is verantwoordelijk
voor de inhoud van zijn artikels

Verantw. Uitgever: Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 LOPPEM

EPIDEMIEËN IN DE VEESTAPEL

in 1745-1746 en in 1770-1773 in het district Dudzele

EEN SOCIAAL-ECONOMISCH DRAMA

Géry Cappon

Sinds enkele jaren werden we meermaals geconfronteerd met ziekten in de veestapel, in de varkensteelt en bij het pluimvee, waardoor de familiale landbouwbedrijven meestal een tijdelijke klap kregen en de consument telkens opnieuw het vertrouwen verloor in de vleessector. De agro-industrie kreeg in de media de 'zwarte piet' doorgeschoven en op politiek niveau waren de klappen al even raak. De dioxinekippen lagen (mee) aan de basis van een politieke ommezwaai n.a.v. de historische regeringswissel bij de parlementsverkiezingen van juni 1999. De problematiek eindigt niet aan de Belgische grens en krijgt bovendien meer en meer een Europese aanpak. Denk hierbij o.a. aan BSE (gekke koeienziekte) en aan het mond- en klauwzeer, dat in Nederland, maar vooral in Groot-Brittannië ongekende proporties aannam.

Dierenziektes met epidemische proporties zijn van alle tijden. Ook in het ancien régime, o.a. in de jaren 1745-1746 en 1770-1773, werden onze voorouders geconfronteerd met een brutale sterfte in de veestapel met alle sociaal-economische en dramatische gevolgen vandiën, vooral omdat toen onze streken bijna uitsluitend agrarische activiteiten kenden. M.a.w. de hele bevolking werd rechtstreeks getroffen.

Het betreffende archiefstuk ¹ geeft ons een kwantitatief beeld van een regio van meer dan twintig gemeenten in de polders en in de zandstreek met inbegrip van de stad Brugge. De hele regio wordt betiteld met ‘het district Dudzele’, waartoe o.m. Loppem en Zedelgem behoren. De ziekte wordt onder de meer algemene term epizoötie vermeld. Anderzijds weten we uit de tellingen van de paarden, die gevrijwaard waren van de besmetting, dat het een specifieke runderziekte betrof: longontsteking, miltvuur, anaplasmosose of mond- en klauwzeer.

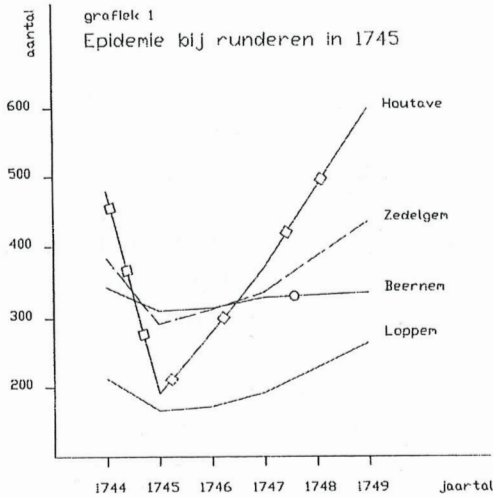
Periode 1744-1749

Bij de landbouwtelling werden alleen runderen vanaf drie jaar opgenomen en wordt uit het cijfermateriaal duidelijk dat de *contagieuse sieckte* zich manifesteerde in 1745 en in 1746. Uit tabel 1 als bijlage en uit de grafische voorstelling (grafiek 1) is het overduidelijk dat de poldergemeenten met hun typische grote landbouwexploitaties en hun vele weilanden het ergst getroffen waren. De gemeenten Zuienkerke, Houtave en Dudzele kenden een terugval in de veestapel van 50 tot 60 procent. Beernem en Sint-Joris daarentegen noteerden een verlies van slechts acht à tien procent tegenover het referentiejaar 1744. Deze gemeenten zijn gelegen in een armzalige zandstreek met veel heidegronden (Bulskampveld), waar de landbouwexploitaties van kleine omvang waren. Een klein landbouwbedrijf is uiteraard geen potentieel voor aanzienlijke veesterfte.

De gemeenten Loppem en Zedelgem scoorden iets beter dan het gemiddelde van de onderzochte regio. In 1745 verloor Loppem 21 procent van de veestapel (van 210 naar 166), Zedelgem 23,8 (van 383 naar 292).

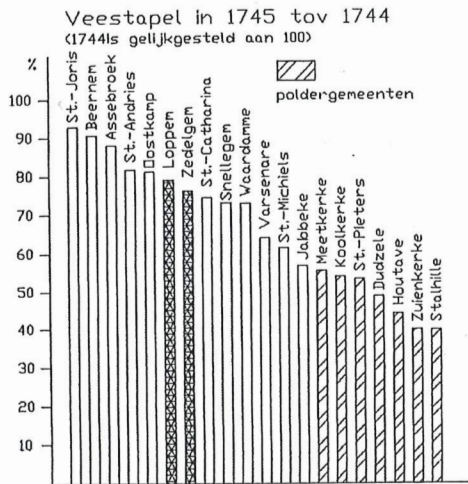
In het jaar 1746, het tweede jaar van de epidemie, kon de veestapel zich op kwantitatief niveau handhaven. Vooral die gemeenten die het zwaarst getroffen waren in 1745, kenden een

¹ RAB, Fonds Sanders nr. 400. ‘*Liste van den nombre van peerden en koeyen van drye jaeren oudt ende daer boven...*’

positieve kentering. Vanaf 1747 wordt er opnieuw een algemene stijging waargenomen, die in 1749 – het laatste jaar van de tellingen - cijfers deden optekenen die de crisisjaren in het vergeetboek duwden. De meeste gemeenten scoorden inmiddels positief: Loppem 126,2 procent en Zedelgem 108,6 tegenover het

uitgangsjaar 1744. Vooral Sint-Michiels, Houtave en Stalhille, die zware klappen geïncasseerd kregen, waren de crisis nog niet te boven gekomen. Voor Sint-Michiels werd zelfs nog een achterstand van twintig procent opgetekend.

In deze context kan Brugge niet over het hoofd gezien worden. In 1744 telde Brugge niet minder dan 675 runderen. Enkel Houtave (707) en Dudzele (776) lieten een hoger cijfer noteren. Bijna veertig procent van de Brugge veestapel bezweek aan de besmettelijke ziekte. In 1749 telde de stad opnieuw

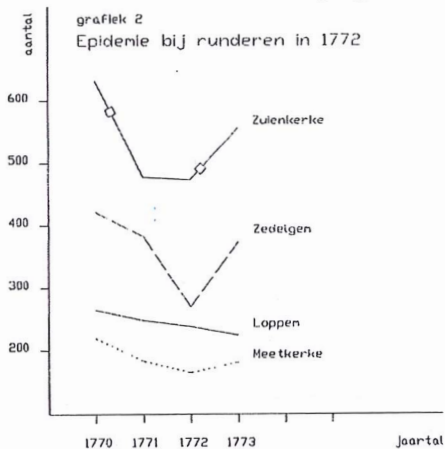
713 runderen. Dit bewijst voldoende dat Brugge 'intra muros' toen nog over veel onbebouwde grond beschikte, die voor weiland aangewend werd.

Periode 1770-1773

In 1769-1776² had de landbouwsector opnieuw af te rekenen met een besmettelijke ziekte in de veestapel, weliswaar in mindere mate dan in 1745-1746. Toch kan gesproken worden van een epidemie, omdat het gemiddelde verlies aan runderen opliep tot circa twintig procent tegenover de tellingen van 1770, die telkens op 31 mei verricht werden. Ook nu weer kon het verlies in Beernem beperkt gehouden worden tot nauwelijks acht procent, terwijl nogmaals de poldergemeenten de grootste verliezen deden optekenen, die varieerden van 25 tot 35 procent.

In Loppem waren de gevolgen van de runderziekte eerder beperkt: nauwelijks tien procent (van 265 naar 238) verlies, terwijl Zedelgem ruim de lijst aanvoerde met een verlies van 36 procent (van 421 in 1770 naar 270 in 1772).

Voor gedetailleerd cijfermateriaal: zie bijlage 2 en grafiek 2.

² De epidemie deed zich voor in de periode 1769-1776. Het archiefstuk vermeldt slechts gegevens voor de periode 1770-1773.

Maatregelen van de overheid

Met haar decreet van 11 januari 1770 ³ bekrachtigde Maria Theresia van Oostenrijk de bestaande wetgeving, met het doel om *dese siekte te stutten*.

Aangifte

Indien een besmettelijke ziekte uitbrak, moest de eigenaar dit binnen 24 uur melden aan de wethouders, zoniet werd een boete opgelegd van honderd gulden. Die boete kon nog, afhankelijk van geval tot geval, ernstig opgedreven worden indien *heymelyk ende op hun eygen macht gedolven hebben eene ofte meer van hunne beesten gestorven van siekte*. Uiteraard waren de boetes nog feller bij verkoop van besmette dieren, ook de verkoop van gezonde runderen, zonder *gesontbrief*, die in aanraking gekomen waren met besmette dieren was strafbaar.

Taak van de wethouder

De wethouder was belast met de opmaak van de *prysye*, waarbij alles in rekening gebracht werd: zieke en gezonde dieren, hooi, stro, voedsel en mest ⁴. Deze *prysye* werd overgemaakt aan het hoofdcollege van de kasselrij, die de eigenaar integraal vergoedde voor de geleden schade, tenzij de eigenaar verzuimd had om aangifte te doen.

De wethouder had bovendien de bevoegdheid om alle dieren, dus ook de gezonde, te doen vernietigen met inbegrip van alle honden en katten, die zich bevonden in het *behuyck* van de eigenaar. De afgemaakte dieren werden ter plaatse gedolven in een put van minstens acht voet (2,40 m) diepte. Hetzelfde gold

³ De Le Court J. *Receuil des anciennes ordonnances de la Belgique*, Troisième série – Pays-Bas Autrichiens 1700-1794, Tôme X, Bruxelles 1901

⁴ Stalmest was zeer belangrijk, omdat dit de enige meststof was om de landerijen vruchtbaar te houden of te maken. De landbouwers hielden eraan om de runderen op stal te houden, runderen in de weide leverden een verlies aan meststof op.

voor de mest en de aal. Stro, hooi en voedsel werden meestal verbrand.

Reeds bij de eerste besmettingshaard moest de wethouder het voorval publiceren en moesten de inwoners binnen 24 uur hun konijnen slachten, zoniet werd een boete opgelegd van 30 gulden. Ook de *brandewynstokers*, die dieren fokten, ontsnapten niet aan de dans van de wethouder. De vrees bestond erin dat de besmetting zou overgedragen worden via de gelagzaal, *alwaer sy hunne spoele verkoopen*. Indien de stokerij gelegen was op minder dan 1500 stappen van een besmette haard én in de stallen bij de stokerij werden enkel gezonde dieren aangetroffen, moesten deze onverwijld samen met het vereiste gezondheidsattest overgebracht worden naar het vleeshuis om aldaar onmiddellijk geslacht te worden. Het alternatief bestond in de overbrenging van het hoornvee naar *ydele stallen* in dezelfde parochie op meer dan 1500 stappen van een besmette haard. Indien hieraan geen gevolg gegeven werd, werd de stokerij verbeurd verklaard met aanslag van alle stokerijmiddelen en vernietiging van alle dieren zonder enige vergoeding.

Publicatieverplichtingen

Elke landbouwer die geconfronteerd werd met de besmettelijke ziekte moest aan de straat bij zijn woning een kennisgeving afficheren: *eenen pael van de hoogte van minstens ses voeten, van boven gehecht met een vierkante planke van de breedte van eenen voet, die sy zullen aldaer laeten staen vier weken naer dat de besmette beesten zullen gereynigt geweest zyn*. Hetzelfde gold voor die weiden waar de dieren gegraasd hadden en op die plaatsen waar de dierenresten gedolven werden, en dit op straf van 25 gulden.

Vervoer van dieren en afgeleide producten

In periodes van besmettelijke ziekten was het verboden om dieren te vervoeren om *te beletten dat de besmethede elders sich*

niet verbreyde. De voermannen konden hiervoor beboet worden en de vervoerde dieren werden afgeslacht.

Het vervoer van *vet ofte roed niet gesmolten*, gezouten dierenhuiden, hoornen en dierenkoppen werd eveneens verboden. De goederen konden verbeurdverklaard worden en evenzeer de paarden en de voertuigen.

Met een *versekerbrief*, afgeleverd door de wethouder, was transport van gezonde dieren tussen zonsopgang en -ondergang, maar dan onder strenge voorwaarden, toegelaten, maar niet door die parochies waar de besmettelijkste ziekte heerste.

Verkoopsvoorwaarden

Verkoop en aankoop van runderen door *kutsers* (= kooplui) was ten strengste verboden, tenzij zij beschikten over een permissie van het hoofdcollège van de kasselrij. Zelfs zolang de verkoop niet definitief gesloten was, mocht de *kutser* het dier niet aanraken noch naderen op minder dan vijf stappen. Voor alle overtredingen kon de koopman een *contraventie* oplopen en was het hem verboden gedurende een maand nog een stal met gezonde dieren te betreden.

De slaggers vielen niet onder deze *dispositie*, maar het was hun wel verboden een hond mee te nemen bij bezoek aan veetelers. Loslopende honden moesten zelfs gedood worden, met uitzondering van deze die ingezet werden voor de jacht en bij de schapenkudden.

Boeten

Bij de minste overtreding van een artikel van dit decreet werd onverbiddelijk gesanctioneerd. De opbrengst van de boeten werd op fiftfiftybasis verdeeld tussen de *aenbrenger* en de *officier*.

Het belang van de veestapel en van de paarden

Het belang van de veestapel kan getoetst worden aan het bevolkingscijfer, waarbij gebruik gemaakt kan worden van de tellingen van 1748 om ze in verhouding te brengen met de

grootte van de lokale veestapel. Hiervoor wordt uitgegaan van het jaar 1744, het jaar voor de crisis, omdat enkel dat jaar geen scheefgetrokken cijfer oplevert.

Uit de berekening van die verhoudingen worden regionale verschillen opgetekend. In de zandstreek wordt een vaste waarde bekomen van circa 34 procent tegenover een sterk hogere en variërende waarde voor de polders (zie onderstaande tabel).

regio	parochie	%
zandstreek	Beernem	32.9
	Jabbeke	34.1
	Zedelgem	34.6
	Loppem	34.9
	Sint-Michiels	35.3
polders	Stalhille	71.8
	Meetkerke	81.0
	Zuienkerke	106.4
	Houtave	161.4

Dit betekent dat voor de zandstreek per honderd inwoners het aanzienlijk hoge cijfer van 33 à 35 stuks grootvee geteld wordt. In analogie volgt hierna voor dezelfde parochies het belang van de paarden in de agrarisch sector. Hierbij wordt uitgegaan van het gemiddelde aantal paarden in 1747 en in 1749 (zie bijlage 3) en van de bevolking in 1748.

regio	parochie	%
zandstreek	Beernem	7.8
	Jabbeke	8.8
	Zedelgem	6.0
	Loppem	9.2
	Sint-Michiels	7.4
polders	Stalhille	18.3
	Meetkerke	20.9
	Zuienkerke	26.4
	Houtave	22.8

Voor de parochies in de zandstreek wordt een cijfer genoteerd van 7 à 9 paarden per honderd inwoners. In de polders is dit tot het drievoudige.

Het lagere cijfer in de zandstreek is te wijten aan de veel kleinere landbouwuitbatingen, die op hun beurt het gevolg zijn van de versnippering van het areaal ten gevolge van de demografische revolutie, alsook uiteraard van de lagere kwaliteit van de grond, die minder 'paardenkracht' vereist.

Opmerkelijk hierbij is het grote verschil tussen Loppem (9.2) en Zedelgem (6.0). Het ontbreken van landbouwbedrijven in de huidige deelgemeente Veldegem heeft ongetwijfeld het Zedelgemse cijfer fors naar beneden gehaald.

Besluit

Met de maatregelen, door de overheid uitgevaardigd, was het de bedoeling om zoveel mogelijk besmette haarden te isoleren en uit te roeien. Daarbij werden eveneens gezonde dieren afgeslacht. De uitbreiding van de epidemie moest hierdoor en ook door vervoersbeperkingen aan banden gelegd worden.

Om de kans op succes van de getroffen maatregelen te ondersteunen werden drie aanvullende acties ondernomen: de techniek van de vergoeding van de geleden schade, de invoering

van hoge boetes bij niet naleving van het decreet en de beloning aan de aangevers als zeer (on)populistische maatregel.

Het cijfermateriaal uit het bovenvermelde archiefstuk, is slechts bruto cijfermateriaal: de totaliteit aan dode en gedode runderen per parochie. De verhouding tussen zieke dieren en gezonde afgeslachte runderen is spijtig genoeg niet gekend. Die proportie zou nog een exacter beeld opleveren van de lokale situatie, o.m. een vergelijking van het optreden van de wethouders in de verschillende parochies.

Wel overduidelijk is het enorme drama op sociaal-economisch vlak. In een agrarische regio wordt elke inwoner rechtstreeks getroffen: de landbouwer, de landsman, de knechten en meiden, de veekoopmannen, de slagers... en in het algemeen de hele bevolking, die toen grotendeels zelf moest voorzien in haar behoeften: hier, specifiek rundvlees, maar evenzeer melk en de afgeleide producten kaas en boter.

Niet direct verklaarbaar, maar toch frappant, is de vaststelling dat de epidemieën kort na of tijdens een oorlog plaatsvonden. In 1744 viel het Franse leger onze gewesten binnen en reeds in 1745 waren alle Vlaamse steden bezet tot aan de tweede Vrede van Aken op 23 oktober 1748.

Géry E. Cappon
Patrijzenhoek 9
8210 Zedelgem

Bijlage 1: de veestapel in de periode 1744-1749

Hierna worden de 21 parochies – in herwerkte vorm – opgenomen, die in het archiefstuk voorkomen. Per jaar zijn twee kolommen voorzien: het aantal getelde runderen (ABS) en de procentuele omzetting (%), waarbij het referentiejaar 1744 op honderd procent gesteld is.

De parochies zijn zodanig gerangschikt dat ze voor het crisisjaar 1745 in stijgende volgorde aan procentueel verlies opgesomd zijn.

Loppem en Zedelgem bekleden de plaatsen zes en zeven.

	Parochie	1744		1745		1746		1747		1749	
		ABS	%	ABS	%	ABS	%	ABS	%	ABS	%
1	St.-Joris-ten-Distel	97	100	90	92.8	88	90.8	98	101.0	113	116.5
2	Becrem	343	100	311	90.6	315	91.8	329	95.9	331	96.5
3	Assebroek	75	100	66	88.0	73	97.3	80	106.7	80	106.7
4	Sint-Andries	257	100	210	81.7	244	94.9	254	98.8	336	130.7
5	Oostkamp	650	100	528	81.2	556	85.5	571	87.8	689	106.0
6	Loppem	210	100	166	79.0	172	91.9	192	91.4	265	126.2
7	Zedelgem	383	100	292	76.2	313	81.7	336	87.7	416	108.6
8	Sint-Catharina	82	100	61	74.4	59	72.0	66	80.5	82	100.0
9	Snellegem	185	100	135	73.0	158	85.7	162	87.6	196	105.9
10	Waardamme	85	100	62	72.9	64	75.3	70	82.4	118	138.8
11	Brugge	675	100	437	64.7	416	61.6	480	71.1	713	105.6
12	Varsenare	203	100	130	64.0	137	67.5	161	79.3	212	104.4
13	Sint-Michiels	132	100	81	61.4	88	66.7	88	66.7	106	80.3
14	Jabbeke	229	100	130	56.8	159	59.4	188	82.1	263	114.8
15	Meetkerke	200	100	111	55.5	113	56.5	136	68.0	233	116.5
16	Koolkerke	198	100	107	54.0	160	80.8	175	88.4	251	126.8
17	Sint-Pieters	189	100	101	53.4	112	59.3	128	67.7	237	125.4
18	Dudzele	776	100	379	48.8	493	63.5	586	75.5	826	106.4
19	Houtave	707	100	312	44.1	323	45.7	356	50.4	670	94.8
20	Zuienkerke	480	100	191	39.8	278	57.9	370	77.1	599	124.8
21	Stalhiile	257	100	102	39.7	135	52.5	157	61.1	229	89.1
	TOTAAL	6413	100	4002	62.4	4456	69.5	4983	77.7	6965	108.6

Bijlage 2: veestapel in de periode 1770-1773

Hierna volgt de tabel –in herwerkte vorm- van de 21 parochies, die in het archiefstuk voorkomen. Per jaar zijn twee kolommen voorzien: het aantal runderen (ABS) en het procentuele cijfer (%), waarbij 1770 als referentiejaar genomen is.

De parochies zijn zodanig gerangschikt dat ze voor het crisisjaar 1772 in stijgende volgorde aan procentueel verlies opgesomd zijn.

Loppem en Zedelgem bekleeden respectievelijk de plaatsen drie en eenentwintig.

	Parochie	1770		1771		1772		1773	
		ABS	%	ABS	%	ABS	%	ABS	%
1	Waardamme	107	100	106	99.1	102	95.3	110	102.8
2	Beernem	334	100	331	99.1	316	94.6	309	92.5
3	Loppem	265	100	246	92.8	238	89.8	224	84.5
4	Houtave	538	100	487	90.5	472	87.7	636	118.2
5	Varsenare	205	100	186	90.7	176	85.9	211	102.9
6	Sint-Michiels	117	100	101	86.3	98	83.8	96	82.1
7	St.-Joris-ten-Distel	122	100	120	98.4	102	83.6	102	83.6
8	Oostkamp	744	100	680	91.4	621	83.5	630	84.7
9	Snellegem	196	100	174	88.8	163	83.2	166	84.7
10	Sint-Catharina	93	100	80	86.0	75	80.6	70	75.3
11	Jabbeke	262	100	244	93.1	210	80.2	236	90.1
12	Sint-Andries	351	100	306	87.2	281	80.1	291	82.9
13	Stalhille	217	100	143	65.9	170	78.3	194	89.4
14	Dudzele	799	100	633	79.2	621	77.7	701	87.7
15	Koolkerke	210	100	187	89.0	160	76.2	178	84.8
16	Assebroek	86	100	71	82.6	65	75.6	69	80.2
17	Zuienkerke	632	100	477	75.5	473	74.8	556	88.0
18	Meetkerke	219	100	183	83.6	160	73.1	181	82.6
19	Sint-Pieters	208	100	167	80.3	147	70.7	122	58.7
20	Brugge	790	100	509	64.4	485	61.4	528	66.8
21	Zedelgem	421	100	382	90.7	270	64.1	373	88.6
	TOTAAL	6916	100	5813	84.1	5405	78.2	5983	86.5

Bijlage 3: paardentellingen in de periode 1744-1749

Hierna volgt de tabel met de tellingen van de paarden in de periode 1744-1749., waarbij de parochies alfabetisch gerangschikt zijn. Per tellingsjaar zijn twee kolommen voorzien: het aantal paarden (ABS) en de procentuele omrekening naar het referentiejaar 1744.

In tegenstelling tot de runderen is er bij de paarden geen sterfte door epidemieën.

	parochie	1744		1745		1746		1747		1749	
		ABS	%	ABS	%	ABS	%	ABS	%	ABS	%
1	Assebroek	18	100	22	122.2	22	122.2	22	122.2	22	122.2
2	Beernem	73	100	74	101.4	87	119.2	84	115.1	78	106.8
3	Brugge	364	100	336	92.3	375	103.0	372	102.2	397	109.1
4	Dudzele	184	100	194	105.4	197	107.1	188	102.2	220	119.6
5	Houtave	84	100	92	109.5	93	110.7	95	113.1	105	125.0
6	Jabbeke	51	100	52	102.0	56	109.8	58	113.7	60	117.6
7	Koolkerke	47	100	48	102.1	58	123.4	55	117.0	50	106.4
8	Loppem	44	100	44	100.0	48	109.1	51	115.9	62	140.9
9	Meetkerke	54	100	56	103.7	51	94.4	49	90.7	54	100.0
10	Oostkamp	139	100	144	103.6	159	114.4	146	105.0	158	113.7
11	Sint-Andries	62	100	67	108.1	70	112.9	71	114.5	68	109.7
12	Sint-Catharina	23	100	23	100.0	26	113.0	28	121.7	26	113.0
13	Sint-Joris	21	100	24	120.0	22	110.0	20	95.2	23	109.5
14	Sint-Michiels	23	100	24	104.3	23	100.0	24	104.3	31	134.8
15	Sint-Pieters	47	100	54	114.9	59	125.5	56	119.1	65	138.3
16	Snellegem	40	100	44	110.0	45	112.5	45	112.5	45	112.5
17	Stalhille	62	100	65	104.8	66	106.5	61	98.4	70	112.9
18	Varsenare	51	100	55	107.8	62	121.6	61	119.6	60	117.6
19	Waardamme	14	100	17	121.4	14	100.0	15	107.1	15	107.1
20	Zedelgem	69	100	67	97.1	75	108.7	70	101.4	64	92.8
21	Zuikenkerke	104	100	107	102.9	113	108.7	116	111.5	122	117.3
	TOTAAL	1574	100	1609	102.2	1721	109.3	1637	104.0	1796	114.1

PRIORIJ O.-L.-VROUW VAN BETHANIE IN LOPPEM

Robert De Laere

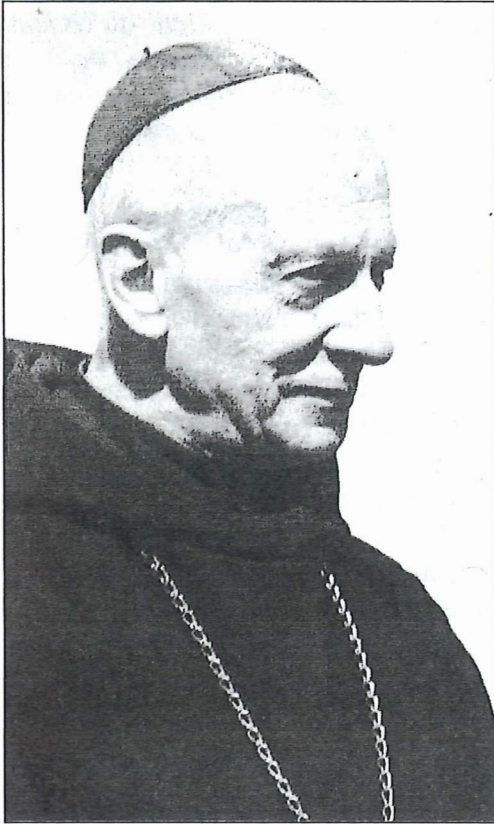

(Foto Hugo Maertens, Sint-Andries)

De idee voor deze stichting staat te lezen in een agenda van dom Théodore Nève, eerste abt van de nieuwe Sint-Andriesabdij van Zevenkerken. Op 16 mei 1910 schreef hij:

'Avant le départ de Mgr. van Caloen, j'ai eu l'occasion de l'entretenir sur un projet de fondation d'un monastère de moniales bénédictines, voisin du nôtre, dans le but de trouver des auxiliatrices pour nos missions. Il accueille très favorablement ce projet et me permet d'en pourvuivre la réalisation'.

Dit betekende het begin van een reeks ingewikkelde onderhandelingen binnen de kerkelijke hiërarchie. Tussen 1911 en 1914 gingen uiteindelijk een vijftal jonge meisjes 'van goede burgerij' een groepje vormen rond pater Odilon Otten van de abdij van Zevenkerken. Het doel was duidelijk de stichting van een klooster voor monialen in de onmiddellijke omgeving. Met ingang van 1 juli 1914 zou het vroegere weeshuis, annex kasteel Zandberg te Varsenare van Mevr. Jooris gehuurd

Dom Théodore Nève
(Gent 1879 –
Zevenkerken 1963),
eerste abt
van de nieuwe
Sint-Andriesabdij van
Zevenkerken
(foto 1955)

worden voor een periode van 12 jaar. De dreiging van WO I die begon op 4 augustus 1914, zou die plannen in de war sturen. Loppem werd vier jaar later bevrijd, op 17 oktober 1918. De ideeën van dom Théodore Nève zouden voor het grootste deel een sluimerend leven gaan leiden, tot hij hierover in het begin van 1918 een uitvoerig exposé opstelde:

'Cette intuition qui l'habite depuis près de huit ans: la possibilité, la nécessité d'une fondation monastique nouvelle; parallèlement aux moines de Saint-André, des moniales vouées à une vie

monastique et apostolique à leurs côtés dans les régions qu'ils sont appelés à évangéliser. Ce manuscrit important sera écrit et terminé le 2 mars 1918 au château du Peereboomveld. Il constitue la charte fondatrice des Bénédictines de la Reine des Apôtres.' (Zr. Marie-Benoît Meeus, 1993).

In juni 1919 werden de namen prijsgegeven van de vier meisjes die de eerste groep zouden vormen om in Angers hun noviciaat (proeftijd voor kloosterlingen) te doen. Het waren: Jeanne Coppieters (Zr. Gertrude) en Paula Blomme (Zr. Marie-Paule) uit Loppem, Marguerite de la Kethulle de Ryhove (Zr. Marguerite-Marie) en Marie Defraigne (Zr. Scholastique) uit Brugge. Mevr. Marguerite Coussement (Zr. Monique), een weduwe uit Roeselare, deed haar noviciaat in Maredret vanaf 8 september 1919.

Op 17 juli 1919 werd een klein afscheidsfeestje gehouden, en op 14 augustus 1919 waren '*Les Oblates Régulières de l'Ordre de St.-Benoît, dites Servantes des Pauvres*' ter plekke voor hun opleiding. De vier kregen korte tijd hierna het gezelschap van een postulante¹ uit Sint-Andries, Marie-Magdeleine van Caloen.

De feitelijke stichting van de '*Priorij O.-L.-Vrouw van Bethanië voor monialen-benedictinessen, Sysen 8 te Loppem*' werd in Angers vastgelegd op 19 mei 1921. Zij viel samen met de eerste drie professies² van Zr. Marie-Paule Blomme, Zr. Marguerite-Marie de la Kethulle de Ryhove en Zr. Scholastique Defraigne.

Op 25 mei 1921 kwamen zij met nog twee andere jonge benedictinessen te Loppem aan in de zogenoemde Priorij van Bethanië. Zr. Monique Coussement werd in juni als vierde en Zr. Marie-Magdeleine van Caloen op 8 september als vijfde

¹ Postulant(e): iemand die aanvaard wordt in het postulaat: een proeftijd van drie tot twaalf maanden die het noviciaat voorafgaat.

² Professie: afleggen van kloostergeloften.

benedictines geprofest. Met de twee andere jongeren, Germaine de la Kethulle de Ryhove, novice uit Loppem en de Luxemburgse postulante Benedicte Weyler, die hun religieuze leven in Angers begonnen waren, hebben wij in totaal zeven stichteressen.

Een viertal maanden eerder had dom Théodore Nève een huurovereenkomst afgesloten met Justine Gilliodts, weduwe van Paul Magon de la Giclais. We lichten hieruit de volgende gegevens:

'Justine Gilliodts déclare donner à bail à dom Jean-Théodore Nève, abbé de St.-André, y demeurant : la maison de compagnie sise à Loppem, à proximité du chemin conduisant de Bruges à Torhout, le parc et autres dépendances. Le propriétaire se réserve toutefois la maison de garde qui longe la grande route, ainsi que les foins. Ce bail est fait pour une durée d'une année qui prendra cours le 1 avril 1921, etc. Fait en double à Bruges le 29 janvier 1921'.

Op 9 september 1921 werd Zr. Marie-Paule Blomme gekozen als eerste prioress, waarmee iedereen unaniem en met grote vreugde instemde. De kloostergemeenschap telde op 15 november 1921 tien leden: naast de vijf eerder genoemde zusters die het kapittel vormden en de twee novicen, de Zrs. Germaine en Bénédicte, nog drie postulanten, de Zrs. Marthe-Marie Durot uit Frankrijk, Marie-Pierre Frezon uit Charleroi en Marie-Joseph Hurtekant uit Wingene.

Op die bewuste dag maakte dom Théodore Nève eveneens melding van een brief van pater Jean de Hemptinne, apostolisch prefect in Katanga. Hierin stelde hij de vraag of

Moeder Marie-Paule
Blomme
(Loppem 1885-1944),
eerste prioeres van de
Priorij O.-L.-Vrouw van
Bethanië in Loppem.

de jonge gemeenschap van Bethanië al geschikt zou zijn *'à entrer dans l'apostolat, en assumant à Likasi-Panda l'enseignement pour les enfants des colons et plus tard celui des enfants du pays'*.

Deze uitnodiging vormde het sluitstuk van een werk dat hij gedurende elf jaar geleverd had. De vijf zusters van het kapittel stemden eenparig ja. Bethanië bestond zes maanden. Er werd een beroep gedaan op de twee regentessen, Zr. Scholastique en Zr. Bénédicte. Zr. Monique werd aangeduid als leidster van het groepje.

'Le départ date du 2 novembre 1922. Elles suivront le même itinéraire que les pères au premier départ du père Jean de Hemptinne : Douvres-Le Cap, puis en train à Elisabethville. L'habitude des voyages, et la connaissance de l'anglais de Sr. Bénédicte viendra bien à point pour tirer d'affaire le trio dans cette aventure' (Zr. Marie-Benoît Meeus, 1993).

De drie jonge vrouwen kwamen in Elisabethstad aan op 28 november 1922. Na de nodige formaliteiten bereikten zij finaal op 6 december 1922 Likasi-Panda. Op 7 januari 1923 konden zij beginnen met lesgeven. op het einde van dit schooljaar waren er al een zestigtal leerlingen waaronder maar weinig Belgen. Veel comfort was er in het begin niet, wat zou aanslepen tot in juli 1927 toen er versterking kwam van drie zusters.

Bouw van de Priorij O.-L.-Vrouw van Bethanië

Schikkingen getroffen vanaf 1924.

De gronden komen van:

1. Een schenking van baron Albert van Caloen en zijn vrouw Marie-Thérèse van Ockerhout aan hun dochter Anne, 7 ha 46 ca. (1924)
2. Een overdracht van Anne aan de "ASBL Béthanie" van bovengenoemde grond en van het gebouw met haar eigen geld opgetrokken. (1925)
3. Barones Marie-Thérèse van Ockerhout die 3 ha 24 a 25 ca grond verkoopt voor 35.000 fr (1927)
4. Een overdracht in volle eigendom aan de "ASBL Bethanië" door Stanislas van Outryve d'Ydewalle van bouwgrond, 4 ha 9 a 80ca (1925)
5. Een schenking van Anne aan de "ASBL Béthanië", uit een erfenis van haar vader, 6 ha 37 a 55ca (1935)

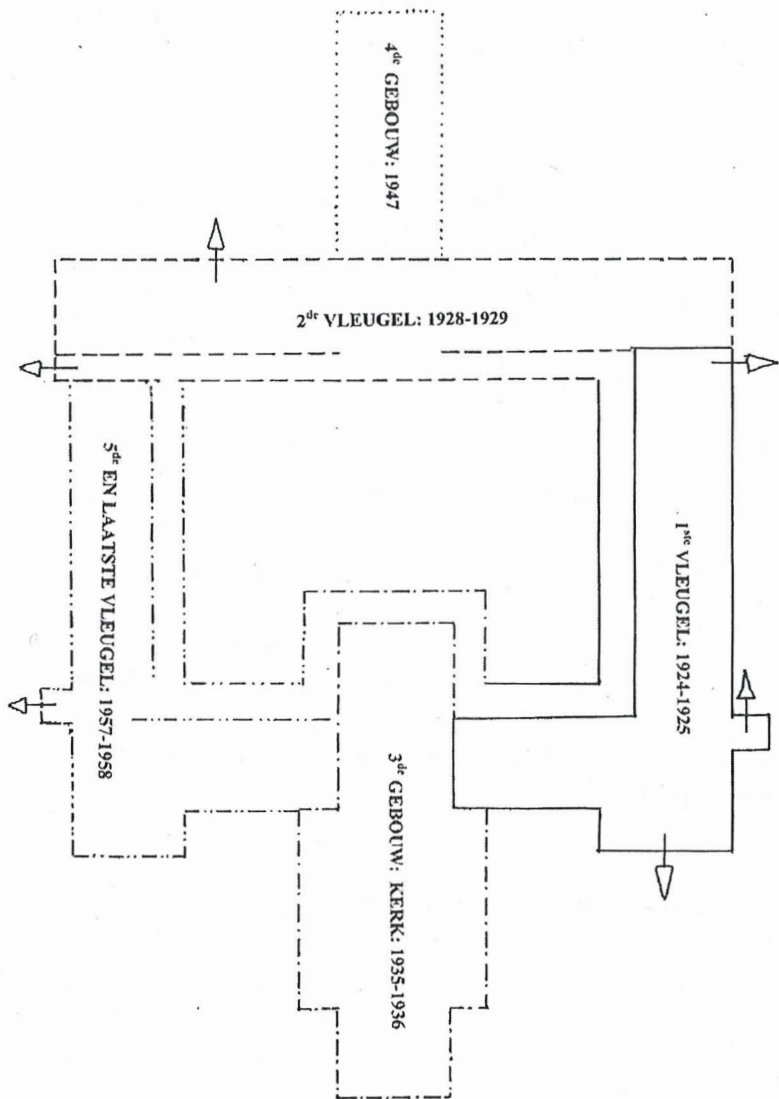
De bouw van de priorij verliep in verschillende fases en in functie van de toename van het aantal zusters en van allerlei andere uit te voeren bouwwerken zoals bv. de boerderij. De eerste vleugel was klaar in 1925.

'Er was een grote menigte samengestroomd voor de inwijding der lokalen van het klooster van Bethanië, door kardinaal Joseph-Désiré Mercier. Hij droeg zondag 11. een pontificale mis op in de abdijkerk van Zevenkerken. Binst deze dienst werden de priesterwijdingen gedaan van vijf monniken van deze abdij. Verder werden nog twee monniken van de abdij van Maredsous en vier van de abdij van Steenbrugge tot subdiaken gewijd. Deze plechtigheid ging gepaard met de grootst mogelijke liturgische luister. 's Middags werd in de eetzaal een maaltijd gehouden voor een honderdtal genodigden.

Hierna begaf men zich door velden en bossen naar de nieuwe abdij van Bethanië. Uit de verte schalden de koperen instrumenten, de aankomst aankondigend van de geestelijken. Onder een troonhemel van witte zijde schreed de kardinaal in purperen cappa magna vooruit, onophoudelijk de zegen gevend aan het volk dat eerbiedig knielde. In de kapel droeg hij dan het pontificaal lof op. Processiegewijs begaf het gezelschap zich tenslotte van het ene lokaal naar het andere, en wijdde zo elke plaats van het klooster.' (Brusch Handelsblad, 1925).

De laatste vleugel stond er in 1958. Bijgevoegde plattegrond geeft een duidelijk beeld van de opeenvolging van de werken.

De kerk, gebouwd tussen de oprichting van de eerste (1925) en van de laatste vleugel (1958) werd in 1936 gewijd. Ze is neoromaans van stijl, naar ontwerpen van de Brugse architecten Jozef Viérin en in mindere mate van diens zoon Luc Viérin, en werd gebouwd door aannemer Louis Verhaeghe uit Loppem. Ze heeft de vorm van een Latijns kruis met korte zijarmen. De afmetingen zijn een meesterwerk van evenwicht en harmonie, berekend volgens de 'gulden snee' die al in de Oudheid en later in de Keltische en de Romeinse periodes toegepast werd. De architect heeft zich

Plattegrond van de priorij "Bethanië"

vooral laten inspireren door de Italiaanse basilieken Sint-Laurentius-buiten-de-Muren in Rome en de San-Miniatokerk in Firenze.

Het altaar is door een ciborium in gedreven koper overwelfd, rustend op vier kolommen in marmer, en doet denken aan de tent die de Ark van het Verbond bevatte. Het dubbele kruis in brons, goud en met kristal ingelegd, stelt de verheerlijkte Christus voor. Het altaarblad bestaat uit een stuk zeldzaam reseda marmer. Aan de zijkant zijn de blazoenen van de families van Caloen en van Ockerhout, twee belangrijke weldoeners van de priorij, ingemetseld.

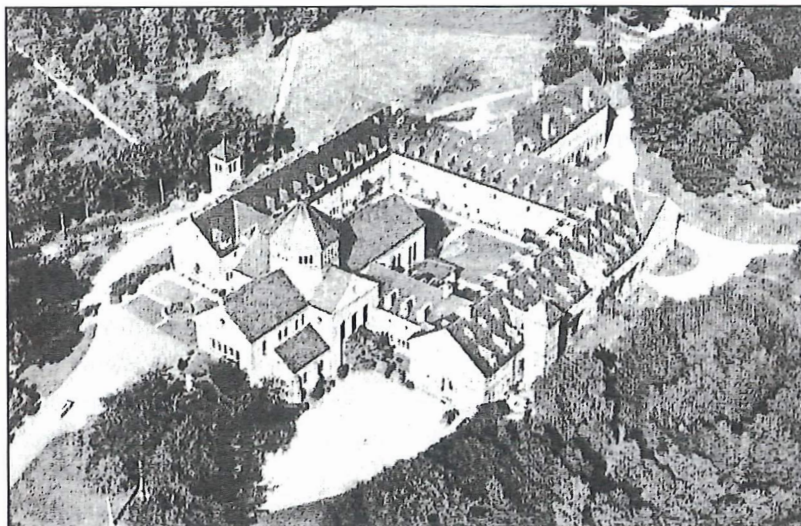
Het tabernakel, na Vaticanum II op het altaar van de heilige Scholastica geplaatst, is zeker het kostbaarste stuk van de kerk. Het is gemaakt in malachiet, ivoor en bewerkt koper, materialen uit het Congolese Shaba.

Het koorgestoelte is van eikenhout uit Joegoslavië, eenvoudig en smaakvol. Het orgel is een meesterwerk, getekend 'Leyser en Verschueren, Tongeren'. De glasramen komen uit het 'atelier Zeeweg 65 Sint-Andries' en zijn van Michel Martens.

Het kloosterleven in de Priorij van Loppem

Het leven van de benedictinessen staat in functie van het gebed en het zoeken naar God zoals de H. Benedictus dat voorleefde. Hiermee verbonden is het eigenlijke werk, zoals onder meer het onthaal van gasten en leerlingen van de abdijschool. De benedictijnse leuze *Ora et Labora* is dan ook een duidelijke verwijzing naar die twee gegevens.

Hun eigenheid binnen de benedictijnse familie bestaat in de bereidheid tot zending en het stichten van het monastieke leven in andere landen waar de 'Kerk' nog jong of zwak is en

Luchtfoto van "Bethanië"

'zelf vraagt' om gesteund te worden. Daarom worden zij ook *monialen-apostel* genoemd. De eerste stichtingen kwamen er in Congo, waarna Portugal volgde op vraag van Angola, Brazilië en ten slotte Bethlehem in Palestina, als een antwoord op een vraag van de paus. (Tekst van twee jongeren, 2001).

De eerste prioeres van de Priorij van Loppem, M.³ Marie-Paule Blomme (° Loppem 1885), bestuurde de gemeenschap van 1921 tot haar dood in 1944. Zij werd opgevolgd door M. Columba Nicolaers (1945-1987) die zorgde voor een snelle ontwikkeling van de Congrégation des Apôtres, vandaag nog aanwezig in vier

³ "M." is de afkorting van Moeder/Mère.

werelddelen. M. Columba Nicolaers is overleden op 8 november 2001, en werd opgevolgd door M. Myriam Tits (1987-1996), en hierna door M. Andrea Blancquaert (1996-2001), gestorven op 10 september 2001. Op dit ogenblik heeft M. Christel Cuendet de leiding overgenomen.' (Zr. Marie-Benoît Meeus, 2001)

In 1921 bestond de kloostergemeenschap uit 10 zusters, novicen en postulanten. In de jaren vijftig telde de gemeenschap in Bethanië 80 leden, komende uit alle hoeken van West-Europa. De hele congregatie, buitenlandse stichtingen inbegrepen, bestond op de vooravond van 1970 uit iets meer dan 250 leden.

In het begin van de jaren zeventig werd de gemeenschap van Bethanië, ten gevolge van de overzetting van de liturgie in de volkstaal, opgesplitst in twee groepen. De Nederlandstaligen bleven uiteraard ter plaatse, de Franstaligen installeerden zich in Rixensart. Vandaag zijn er in de Priorij O.-L.-Vrouw van Bethanië in Loppem 30 benedictinessen biddend en werkzaam aanwezig.

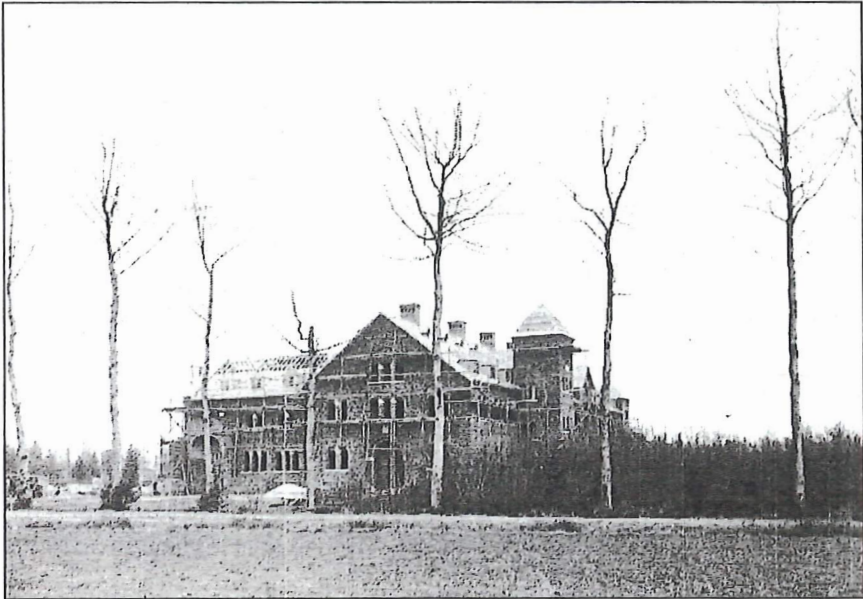
Wij geven tot slot nog graag het woord aan de archivaris van Bethanië, Zr. Marie-Benoît Meeus:

'De stichtingen in Congo, Portugal, Brazilië en in Bethlehem blijven zich verder in gunstige zin ontwikkelen, ondanks oorlogen en tegenkantingen. Dit si gelukkig ook zo in Waals-Brabant, in het klooster van Rixensart. Bethanië in Loppem, ondanks een zekere achteruitgang in aantal, blijft bekwaam om bij te springen met tijdelijke hulp en de grootste noden te lenigen.

En ten slotte, wij schrijven het met enige schroom, is het voor de zusters een eer dat zij in de rustige beslotenheid van hun begraafplaatsen meer dan 130 graven tellen van zij die de Heer ontmoet hebben, de Heer aan wie zij hun leven gewijd hebben.'

De drie delen van haar wetenschappelijk werk, *Histoire des Moniales Bénédictines de la Reine des Apôtres*, verschenen in 1993, 1997 en 2001, vormden het stramien van onze tekst.

Robert De Laere
Wandelaarlaan 2
8420 Wenduine

Bethanië in opbouw: januari 1925

Inventarisatieproject STRAAT- EN VELDKAPELLEN Groot-Zedelgem.

Een statistische en historisch-volkskundige benadering.

Valentin Degrande
Astridlaan 396
8310 Assebroek

1. Inleiding

De voorbije jaren groeit de aandacht voor de kleine, historische monumenten. Lokale overheden en plaatselijke heemkringen hebben ervaren dat kleine monumenten en waardevolle landschappelijke elementen voor altijd dreigen verloren te gaan. Een inventarisatie van dergelijk klein, historisch erfgoed zoals kapellen, kilometerpalen, wegwijzers enz. dringt zich op.

Een zorgvuldig opgestelde inventaris vormt het begin en de hoeksteen van een renovatie- en restauratiepolitiek. Kleine monumentjes zoals kapellen zijn een uiting van onze volkscultuur in het algemeen en het religieuze beleven van de kleine man in het bijzonder.

Gedurende enkele jaren al werk ik aan een inventarisatieproject van alle straat- en veldkapellen voor de hele provincie West-Vlaanderen.

Op vraag van Bertrand Denys, voorzitter van de heemkundige kring Zedelgem, wordt gepoogd alle verzamelde gegevens omtrent de Zedelgemse kapellen tot een artikel te bewerken.

Tegen de achtergrond van een mogelijke provinciale inventaris vormt dit een interessante en waardevolle voorbereiding.

2. Aflijnen van het onderzoek

2.1. Terminologie : kapel

De term 'kapel' is afkomstig van het Latijnse woord 'capella', wat staat voor 'mantel', 'cappa'¹. In de Frankische tijd werden geestelijken die de eredienst rond deze cappa (als relikwie) moesten verzorgen capellani (kapelaan) genoemd. Wat later vergleed de betekenis van de persoon naar de plaats waar de cultus plaatsgreep. Een kapel is dus oorspronkelijk een plaats waar de capellani zich groepeerden ten dienste van de heerser.

De groeiende missionering van onze gewesten tijdens de heerschappij van Merovingers en Karolingers zorgde nogmaals voor een betekenisverschuiving. De heidense cultusplaatsen bleven grotendeels behouden, maar inhoudelijk werden de heidense beelden en ritens vervangen door christelijke symbolen. Precies op dergelijke plaatsen zouden de eerste kapellen (meestal boomkapellen) ontstaan zijn.²

¹ Bij de cappa werden door de Frankische edelen plechtige eden gezworen (cfr. de eed van trouw met de hand op het bijbelboek). Hierdoor werd de cappa meer dan alleen een religieuze dimensie toegekend. De mantel of cappa van Sint-Maarten is wellicht het bekendste voorbeeld van soortgelijke Frankische cultusgebruiken.

BRON : DAVELOOSE BARBARA, *Kapelletjes te Groot-Beernem. Klein historisch erfgoed als uitdrukking van religieuze volkscultuur. Verhandeling voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen*, (RUG), Beernem, s.n., 2001

² Zie : MACHIELS L., VALGAERTS E., *De Keltische erfenis. Riten en symbolen in het volksgeloof*. Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1998, p. 23-24.

2.2. Geografische aflijning

Bij het lokaliseren van de kapellen werd uitgegaan van bestaande stafkaarten.³ Dergelijke kaarten vormen ontegensprekelijk de voornaamste bron voor het opsporen van kapellen (score bijna 100 %).

De inventaris bestrijkt het grondgebied van de gemeente Zedelgem zoals het werd begrensd na de fusie van 1 januari 1977. Hierdoor verschuiven een drietal kapelletjes van Aartrijke (omgeving Wijnendale) naar het huidige Torhout.

2.3. Chronologische aflijning

De datum van de fotografische opname bepaalt het tijdstip van de beschrijving van elke kapel.

Dit houdt in dat zich kleine tot soms ingrijpende wijzigingen kunnen voordoen aan de bouwfysische toestand bij het verschijnen van dit artikel. Zo kan het aantal en soort heiligenbeelden wijzigen. De kapel kan een grondige opknapbeurt ondergaan hebben. Occasioneel komt het voor dat de kapel na inventarisatie gesloopt werd of op een andere plaats heropgebouwd. Dit laatste gebeurde met de Leeuwkapel in Zedelgem.

Bij vergelijkende controle is het dus van belang de datum van de opname in het oog te houden.

³ BRON : Militaire Topografische Kaart Gistel-Zedelgem, 12 / 7-8 (schaal 1 : 25 000), Brussel, Nationaal Geografisch Instituut, 1971.
Idem : Loppem-Oedelem, 13 / 5-6 (schaal 1 : 25 000), 1969

2.4. Inhoudelijke aflijning van de opgenomen kapellen ⁴

Zoals de titel al aangeeft, worden in de inventaris enkel straat- en veldkapellen met hun beschrijving opgenomen. Dit veronderstelt dat de kapel zichtbaar is vanaf de openbare weg en quasi vrij toegankelijk. Kapellen in voortuintjes met hun voorzijde naar de straat gericht komen ook in aanmerking.

Welke kapellen worden niet opgenomen?

Vooreerst de vele gevelkapelletjes, tenzij ze als afzonderlijke constructie, vanuit de bodem vertrekken. Ook boomkapellen komen niet in aanmerking, daar ze meestal moeilijk te ontdekken zijn. Worden ook niet opgenomen : de grotten, de school- en kloosterkapellen, de kapellen behorend tot ziekenhuizen of bejaardentehuizen. Vrijwel altijd werden deze kapellen gebouwd in functie van kerkelijke plechtigheden binnen de instelling.

Ten slotte worden beelden (meestal Mariabeelden) die op een sokkel staan en niet omgeven worden door muurtjes en dakoverkapping, eerder als monument en niet als kapel beschouwd.

3. Methodiek van het onderzoek

3.1. Lokalisatie van de kapellen

Zoals werd aangegeven in 2.2., werd gestart met het onderzoek van stafkaarten. Met behulp van een loep werd het symbool (o met +) opgespoord en omkringd. Vaak vermeldt de kaart ook de heilige aan wie de kapel werd toegewijd (O.L.V. van Bijstand, van Lourdes, Sint-Jozefskapel, Sint-Annakapel, enz.). Al vlug werd duidelijk dat de samenstellers van de stafkaarten de naamgeving

⁴ De hier gebruikte criteria om een kapel al dan niet op te nemen, komen precies overeen met aanduidingen op de stafkaarten. Eén uitzondering hierop is de vermelding **kap** (kapel), welke vaak terug te vinden is als aanduiding bij school- en kloosterkapellen enz. De jongste edities van de stafkaarten maken dit onderscheid niet meer.

slechts informatief bijvoegden waar dit duidelijk in de opschriften van de kapel af te lezen viel.

Af en toe werden nieuwe of niet aangeduide kapelletjes ontdekt bij het doorkruisen van de gemeente. Ook mondelinge aanwijzingen van geïnterviewde personen leverden soms nieuwe vondsten op.

3.2. Onderzoek naar historische en religieuze achtergronden

Vooraleer met het eigenlijke veldwerk (fotograferen, opmeten en beschrijven) te beginnen, was een grondig uitspitten van de geschreven bronnen noodzakelijk. Wie onvoorbereid de aspecten van het onderzoek ter plaatse wil kennen, kampt met belangrijk tijdverlies en loopt ongetwijfeld grote ontgoochelingen op.

De Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief West-Vlaanderen en de Stedelijke Bibliotheek De Biekorf herbergen terzake een schat aan gegevens omtrent kapelletjes. Alle dorpsgeschiedenissen en studies i.v.m. een deelaspect van de plaatselijke geschiedenis werden onderzocht.

Ook de publicaties van de heemkundige kringen leverden vrij veel informatie op. Een aantal van die kringen publiceerden reeds een inventaris van het kapellenbestand betreffende hun werkgebied.⁵

Ook werd, via microfilms, geput uit het rijke bestand van de West-Vlaamse weekbladen.

Dit bracht een omvangrijk aantal recensies op. Wandelgidsen, toeristische brochures en gemeentelijke informatiebladen bezorgden soms interessante bijkomende gegevens.

Naast de vele geschreven bronnen waren de mondelinge getuigenissen van uitzonderlijk belang.

⁵ Dit is het geval voor : Torhout (*Jaarboek Het Houtland*), Vleteren (*Vlietmara*), Izegem (*Ten Mandere*), Wakken (*Bourgondisch Erfgoed*), Ingelmunster (*Den Hert*), Beernem (*Bos en Beverveld*), Zonnebeke (*Zonneheem*) Lendeledede (*Lethae*), Ruiselede (*Oud Ruyssselede*), Eernegem (*Ernigahem*).

Men mag stellen dat voor ruim de helft van de kapellen geen gedrukte of geschreven informatie voorhanden was. De orale bronnen vormden dus een onmisbare aanvulling. Uit de inventaris voor Zedelgem blijkt dat van een groot aantal kapellen helemaal niets of slechts fragmentarisch informatie terug te vinden was.

3.3. Typologie van de kapellen

Kapellen worden geclassificeerd naar functie en naar vorm.⁶ Naargelang van de aanleiding tot oprichting of stichting van een kapel, worden in de literatuur volgende termen gehanteerd:

beschermkapellen, dank- en geloftekapellen, gedachtenis- en devotiekapellen, ommegang- en processiekapellen. Vaak lopen deze begrippen bij een specifieke toewijzing nogal dooreen of ze kunnen niet meer achterhaald worden. Daarom worden in deze inventaris de kapellen niet naar functie gecatalogiseerd, alhoewel er in de beschrijving naar verwezen wordt.

De classificatie naar vorm en grootte houdt in dat we alle kapellen kunnen typeren. Ook hier zijn varianten mogelijk.

Typologie naar vorm :

- **toegankelijke kapel** : klein gebouwtje dat toegang verschaft aan één of meerdere personen; meestal losstaand van andere gebouwen;
- **pijlerkapel** : gebouwd in pijlervorm met uitgespaarde nis en afgedekt met een zadeldakje (kan ook in moderne vormgeving);

⁶ De dubbele typologie werd al gebruikt in 1947, maar wordt nog steeds aangewend. Zie : DHANENS E., Landelijke kapellen, in : *Ons Heem. Mededelingen voor het Verbond van Heemkunde*, 3 (1947), p. 35-36.

- **mijtervormige niskapel:** pijlerkapel naar vorm sterk gelijkend op een mijter; de breedteafmeting is groter dan de hoogte van de constructie;
- **muurkapel :** gebouwtje (al dan niet toegankelijk), volledig verwerkt in de bestaande constructie van een gebouw, zoals stallen, schuren enz.;
- **open kapel :** meer moderne architectuur, waarbij het beeld geplaatst is tussen al dan niet aaneengesloten muren. Vrijwel alle Banneux-kapellen behoren tot dit type.
- **staakkapel :** kleine constructie met hangkastje, meestal één geheel vormend met een betonnen of houten paal.

3.4. Inventarisfiche

Om het onderzoek ter plaatse nauwgezet en conform voor alle kapellen af te werken, werd gebruik gemaakt van een fiche. Elke fiche bevat eenzelfde aantal onderdelen. Bij gebrek aan concrete of correcte informatie, worden bepaalde items niet ingevuld.

4. Statistische verwerking met uitsplitsing naar de deelgemeenten

4.1. Tabel A : Aantal kapellen in Groot-Zedelgem

Gemeente	Aantal kapellen
Aartrijke	12
Loppem	10
Veldegem	9
Zedelgem	5
Totaal:	36

Alhoewel Zedelgem qua oppervlakte (1534 ha) de tweede grootste deelgemeente is en veruit het meeste inwoners telt (7337 inw. op 31 december 2001), vinden we er slechts vijf kapellen.

De verregaande industrialisering en de steeds verder oprukkende bebouwing verklaren niet alles.

Kerkelijke overheden konden de bouw van kapellen daadwerkelijk stimuleren. Dit laatste geldt zeker voor Loppem. Hier hebben een aantal pastoors en medepastors eind 19e en begin 20e eeuw met allerlei initiatieven de devotie bij hun parochianen flink aangewakkerd.

Ook in Veldegem werden de laatste jaren, onder impuls van pastoor Vanheule, enkele nieuwe kapellen ingewijd.

4.2. Tabel B : Vergelijkende aantallen met buurgemeenten ⁷

Gemeente	Aantal kapellen	Oppervl. ha	Dichtheid ha/kapel	Aantal inwoners	Dichtheid: inw./kapel
Zedelgem	36	6033	167	21.927	609
Ichtegem	36	4533	125	13.174	365
Jabbeke	14	5376	384	13.530	966
Oostkamp	26	7964	306	21.150	813
Torhout	36	4523	125	18.822	522

Zedelgem behoort grosso modo tot het West-Vlaamse Houtland. Een vergelijking met de buurgemeenten brengt een aantal verschillen aan het licht.

Wanneer we de spreidingsdichtheid van de kapellen bekijken volgens de oppervlakte, zit Zedelgem mooi in het midden. Hetzelfde geldt voor de dichtheid, gemeten naar het inwoneraantal. Jabbeke met zijn poldergebied (Stalhille, deels Varsenare) komt, wat dichtheid betreft, duidelijk achterop. Een grondiger onderzoek van deze cijfers naar de achterliggende verklaringen valt buiten het bestek van deze bijdrage.

⁷ BRON : VERSTRAETE MARJOLIJN & VEHEECKE PETER (Redactie), *Provincie West-Vlaanderen Jaarboek 2000*, Brugge, Provinciegriffier H. Ost, 2000.

4.3. Tabel C : Indeling naar vormtypologie

	toegankelijk	pijler-kapel	mijter-vormige niskapel	open kapel	totaal
Aartrijke	7	4	1	0	12
Loppem	4	5	1	0	10
Veldegem	4	4	1	0	9
Zedelgem	4	0	0	1	5
Totaal:	19	13	3	1	36

Ruim de helft behoren tot de toegankelijke kapellen. Dit vindt gedeeltelijk zijn verklaring in de grotere weerstand tegen eventuele sloop. Een toegankelijke kapel werd meestal ook niet gebouwd vlakbij de toegang tot woning of boerderij.

4.4. Tabel D : Indeling naar bouwdatum

	voor 1900	1900-1925	1926-1950	1951-nu	on-bekend	totaal
Aartrijke	3	1	3	4	1	12
Loppem	3	1	2	3	1	10
Veldegem	2	0	1	5	1	9
Zedelgem	2	1	0	2	0	5
Totaal	10	3	6	14	3	36

Bijna één derde van de kapellen werd opgetrokken vòòr of tijdens de 19e eeuw. Heel dikwijls zijn het ook toegankelijke kapellen. Met 5 kapellen gebouwd tijdens of vlak na de Tweede Wereldoorlog, scoort Groot-Zedelgem, in vergelijking met het zuiden van de provincie, niet zo hoog. Wellicht valt dit te verklaren in het ontbreken van zware gevechten of geregelde luchtbombardementen, waardoor de bevolking minder haar toevlucht zocht in de devotie. Het grote aantal recent gebouwde kapelletjes is een verschijnsel dat vrijwel in alle gemeenten terugkomt.

Het Mariaal jaar 1954 zorgde voor een spectaculaire aangroei van nieuwe devotieplaatsen.

4.5. Tabel E : Toewijding aan een heilige

	O.L.Vrouw	H. Antonius	H. Jozef	Kruiskapel	Andere
Aartrijke	11	0	0	0	1
Loppem	8	0	1	0	1
Veldegem	9	0	0	0	0
Zedelgem	5	0	0	0	0
Totaal:	33	0	1	0	2

Ruim 90 % van alle kapellen zijn toegewijd aan Maria. Verdere uitsplitsing in diverse Mariafiguren (Lourdes, Banneux, Fatima, Bijstand enz.) zou ons te ver leiden. Dit hoge cijfer is niet abnormaal te noemen. De figuur van Maria als moeder, troosteres of als beschermheilige is al eeuwenlang vergroeid met onze Vlaamse bevolking. Misschien toevallig ontbreekt een Antoniuskapel. Het type van H. Kruiskapel treft men vooral aan in het zuiden van de provincie.

Loppem bezit wel een Jozefskapel (bij de doolhof) en de bekende Sint-Maartenskapel.

4.6. Tabel F : Aanleiding tot oprichting (oorsprong van de devotie)

Van een groot aantal kapellen valt de reden van hun oprichting (waarschijnlijk) niet meer te achterhalen. Vaak kent zelfs de familie de ware achtergronden niet. Men mag ook niet uit het oog

verliezen dat dit alles behoort tot de persoonlijke levenssfeer en geloofsbeleving van de mens.

	gelofte bij ziekte	oorlogsomstandigheden	gedachtenis	grote devotie	andere	onbekend
Aartrijke	2	1	1	3	1	4
Loppem	0	1	0	1	4	4
Veldegem	3	0	1	2	1	2
Zedelgem	1	0	0	0	3	1
Totaal:	6	2	2	6	9	11

Een kapel is a.h.w. de versteende exponent van een diepe overtuiging. Dat enkel tweemaal oorlogsomstandigheden (krijgsgevangene, weggevoerde) aan de oorsprong liggen van het bouwen van een kapelletje stemt overeen met het al bij al ontbreken van schokkende oorlogsgebeurtenissen op het grondgebied van de gemeente.

5. Conclusie

Een eerste vaststelling : het aantal kapellen (36) laat geen ruimte voor verregaande interpretaties van bepaalde fenomenen. Een bijkomend probleem: de weinige of onvolledige informatie over bepaalde kapellen maakt de besluitvorming er niet eenvoudiger op. Daarom richt ik een warme oproep tot de lezers van dit tijdschrift om de gegevens omtrent de Groot-Zedelgemse kapellen aan te vullen of te corrigeren.

Een tweede besluit betreft de bouwfysische toestand van de Zedelgemse kapellen. Dit kadert in het belang van al dan niet hoogdringendheid tot gedeeltelijke of gehele renovatie.

Twee kapellen (één in Aartrijke en één in Loppem) vergen dringende ingrepen om totale verkrotting te voorkomen. Bij een zestal kapellen volstaan kleinere herstellingen aan deur, dak of ramen in afwachting van een grondiger opknapbeurt.

Al bij al stellen we vast dat het kapellenbestand van Groot-Zedelgem vrij hoog scoort qua onderhoud en stevigheid van de kapelletjes. Een likje verf en de hogedrukspuit tegen algen en mosvorming kunnen wonderen doen.

Dit brengt ons bij het belang van de bescherming en renovatie van de kapellen. Ze vormen een materieel getuigenis van een religieuze volkscultuur. Ze werpen een blik op de geloofsbeleving en de mentaliteit van een agrarische leefwereld waartoe Groot-Zedelgem behoorde tot kort na de Tweede Wereldoorlog. Deze opvatting leidt ons naar de rol van de overheid in het kader van de herwaarderingspolitiek in het algemeen en de bescherming van ons klein historisch erfgoed in het bijzonder. Het Zedelgemse gemeentebestuur (ook de kerkfabrieken) levert terzake een grote inspanning. De verplaatsing van de Leeuwkapel naar een nieuwe locatie bij het kerkhof vormt hiervan een sprekend bewijs.

In het kader van het preventief onderhoud van kleine monumentjes is het wenselijk dat gemeentebesturen een financieel ondersteuningsbeleid zouden voeren. Kleine, vrij goedkope ingrepen maken vaak laattijdige en dure restauraties overbodig. Ten slotte dient de lokale overheid via sensibilisering de eigenaars van kapelletjes meer gevoelig te maken voor het geheel van deze problematiek.

KAPELLEN ZEDELGEM			
titulering	lokalisatie	oorsprong devotie	bouwdatum
O.L.V. van Vrede	Berkenhagestraat	Mariaal jaar 1954	1954
O.L.Vrouw	Diksm. Heirweg	geloofte genezing?	1878
O.L.V. v. Banneux	Esdoornlaan	initiatief wijkcomité	1982
O.L.V.v. 7 Weeën	Faliestraat		1902
O.L.V. van Troost	St. Streuvelsstraat	afweren hongersnood	1848

(Datum opname: 13.06.2001)

ZEDELGEM

Situering:

Berkenhagestraat

Oorsprong:

Titulering: O.L. Vrouwkapel

Volkse benaming:

Kapel O.L.V. van Vrede

Oorsprong devotie:

initiatief van wijkbewoners tijdens het Mariaal jaar 1954.

Bouwheer:

wijkbewoners Berkenhagestraat en Molenhoek.

Bouwenkenmerken: bouwtype: toegankelijk

Buitenafmetingen: H: 5,30m B (voorgevel): 3,60m B (zijgevel): 4,25m

Bouwjaar: 1954

Muren: geelrode baksteen.

Dakbedekking: rode mechanische pannen.

Gewelf: spits, platen.

Zijramen: 2x spits, 1x spits in top.

Toegang: dubbele houten deur, 2x kleine raampjes, spits.

Bijzondere kenmerken: arduinen kruis op nok, schouderstukken, afbuigende steunberen vooraan, deurrand en raam in zwarte steen, geprofileerde dakrand en gevelpanelen.

Inrichting:

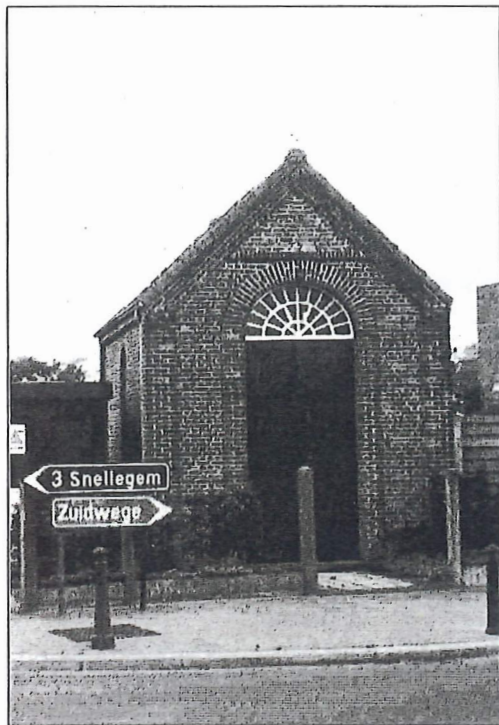
Gemetseld altaar.

Beelden: ongekroonde O.L.V., H. Jozef, Kindje Jezus van Praag, H. Theresia van Lisieux.

Opschriften:

binnen: "Wees Gegroet Koningin Moeder van Barmhartigheid Ons Leven Onze Zoetheid Onze Hoop Wees Gegroet".

buiten: "Onze Lieve Vrouw van Vrede B.V.O." "Mariale jaar".

ZEDELGEM

Situering:

Hoek Diksmuidse Heirweg en Snellegemsestraat.

Oorsprong:

Titulering: O.L.Vrouwkapel.

Volkse benaming: kapel "De Noordwandeling".

Oorsprong devotie:

belofte bij ziektegeval?

Bouwheer:

Juffr. Mathilde Rommel.

(datum opname: 13.06.2001)

Bouwenkenmerken: bouwtype: toegankelijk.

Bouwjaar: 1878

Buitenafmetingen: H: 5,20m; B voorgevel: 3,85m; B zijgevel: 5,80m.

Muren: rode baksteen.

Dakbedekking: grijze eternietleien.

Gewelf: hoekig, platen.

Zijramen: 2x rondboog.

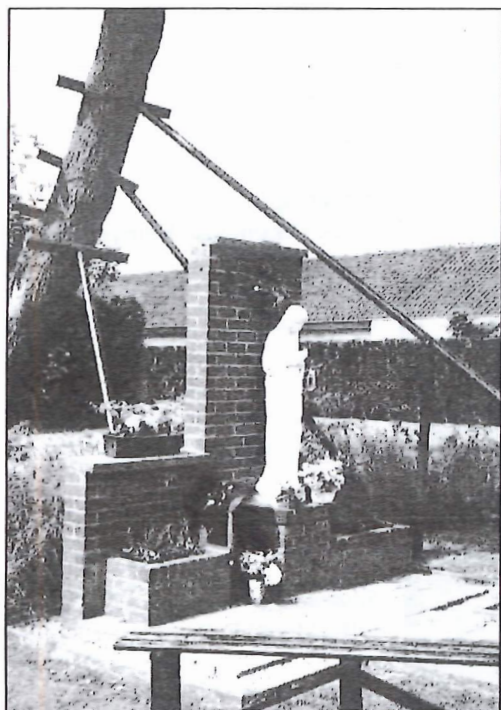
Toegang: dubbele houten deur, rondboog, glazen boogveld.

Bijzondere kenmerken: ijzeren kruis op nok, driehoekig gemetst fronton, geprofileerde dankrand en hoeken, baksteenfries, rondboognis in top achterin.

Inrichting: houten altaar met hoge sokkel.

Beelden: O.L.V. en Kind (ongekroond, kind wereldbol in hand, blauwe leliemantel), H. Apollonia, H. Hart, H. Cornelius, H. Rita.

Opschriften: (bandelrol) "Wees Gegroet Maria Vol Van Gratie".

(datum opname: 13.06.2001)

ZEDELGEM

Situering:

Esdoornlaan

Oorsprong:

initiatief van het wijk-comité en
pastoor Robert Lerberghe.

Bouwkenmerken:

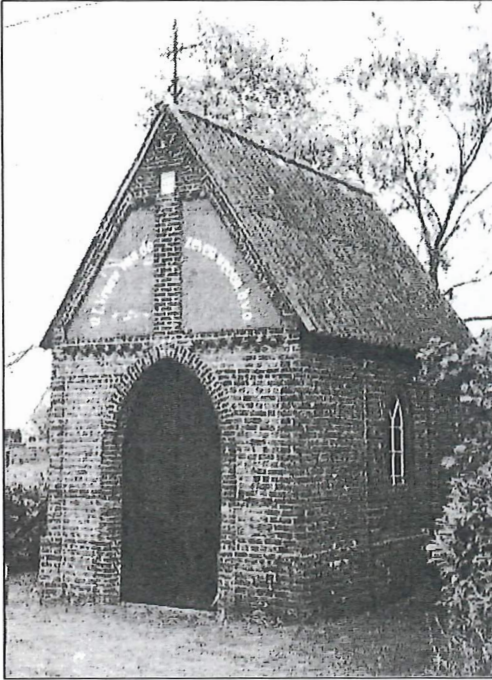
Bouwheer: Wijkcomité Esdoornlaan-Wellewaarde.
Bouwjaar: 1982
Afmetingen: H: 2,45m; B (voorgevel): 1,00m ; B (zijgevel): 0,70m.
Grondplan: rechthoekig, rechthoekige aanbouwsels.
Muren: rode baksteen.
Dakbedekking: betonplaat.
 Moderne vormgeving.

Inrichting:

Altaar: gemetseld sokkeltje.
 Beeld: O.L.Vrouw van Banneux.
 Opschrift: (metalen plaat) "O.L.Vrouw van Banneux
 18-10-1982".

Omkadering:

Straatwegel, nabij beek, berk, grasperk.

ZEDELGEM

Situering:
Faliestraat

Oorsprong:
Titulering: O.L.Vrouwkapel

Bouwheer: Hendrik en Theresia
Maertens

(datum opname: 13.06.2001)

Bouwenmerken: bouwtype: toegankelijk

Bouwjaar: 1902

Buitenafmetingen: H: 5,80m; B voorgevel: 3,60m; B zijgevel: 5,00 m.

Muren: rode en gele baksteen.

Dakbedekking: grijze eternieten golfplaten.

Gewelf: spits, planken, kruisribben.

Zijramen: 2x spits.

Toegang: dubbele houten deur, spits.

Bijzondere kenmerken: ijzeren kruis op nok, dakrand, deurboog en zijgevels
geprofileerd, gemetselde sokkel rondom, baksteenfries.

Inrichting: houten trappenaltaar
traliewerk: van muur tot muur, 2 hekken.
8 houten banken, 5 stoelen

Beelden: O.L.V. van Zeven Weeën, H. Jozef en Kind, H. Antonius van Padua.

Opschriften: buitenzijde: "1902" (geschilderd op steen);
"O.L.Vrouw van de zeven weeën, b.v.o." (geschilderd
op plaat).

ZEDELGEM

Situering:

Stijn Streuvelsstraat

Oorsprong:

Titulering: O.L.Vrouwkapel;
in 1852 ingewijd door Mgr. Malou
als Onze Lieve Vrouw van Troost.
volkse benaming: de Leeuwkapel.

Oorsprong devotie: afweren van de
grote hongersnood bij de
plaatselijke bevolking.

Bouwheer: Jan-Baptist en Vincent
Coppieters.

(datum opname: 13.06.2001)

Bouwkenmerken: bouwtype: toegankelijk.

Bouwjaar: 1848

Buitenafmetingen: H: 5,20m; B voorgevel: 4,60m; B zijgevel: 5,60m.

Muren: rode baksteen

Dakbedekking: grijze natuurleien

gewelf: gepleisterd tongewelf

Toegang: dubbele houten deur, rondboog, glazen boogveld

Bijzondere kenmerken: ijzeren kruis op nok, gemetselde sokkel rondom,
geprofileerde deurboog, baksteenfries, grote dakoverkapping.

Inrichting:

- houten altaartafel + barokke houten nis
- O.L.Vrouw en Kind (ongekroond, toont hart van kind), rozenkrans.
- traliewerk: halve hoogte, houten onderwand.
- 4 stoelen, 8 houten banken

Opschriften:

binnenzijde:

- (altaar): "Maria helpt ons" ;
- (houten wand): "MARIA! TROOST DER BEDRUKTE, BID VOOR ONS"
- (marmer) 'D.O.M. Coppieters (wapenschild)
ANNO MDCCCXLVIII'

buitenzijde : (marmer) 'H. MARIA WEEST GEGROET'
(metalen letters boogveld) '1848'

